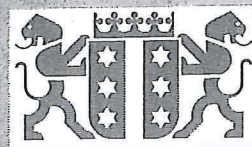

Monumentenzorg en archeologie

in Gouda

Monumentenzorg en Archeologie in Gouda

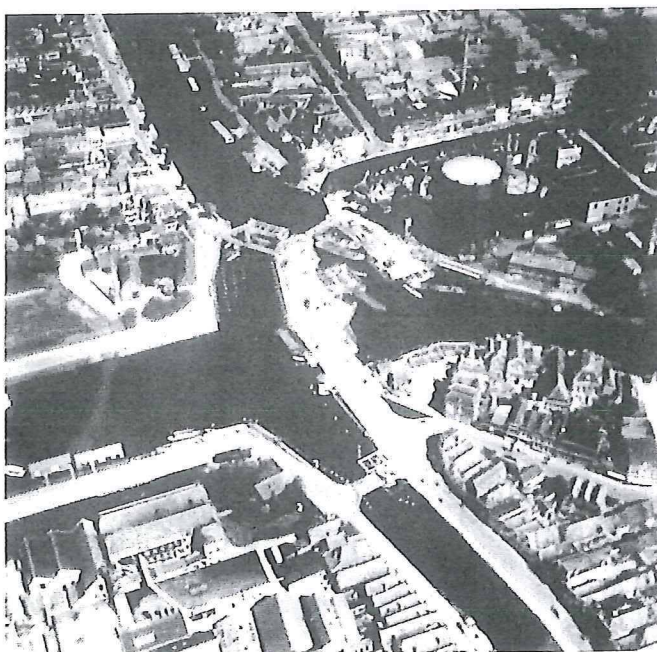
De maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen decennia hebben ingrijpende gevolgen gehad voor het woon-, werk- en leefklimaat in Gouda. Dit komt heel duidelijk tot uiting in de gebouwde omgeving. Eén ding is echter niet veranderd: de belangstelling voor het verleden. Steeds meer willen wij kennis opdoen over de geschiedenis en plegen wij onderzoek naar de omstandigheden, waaronder onze voorouders leefden en werkten. Dit onderzoek kan ons inzicht geven in ontwikkelingen en begrip hiervoor. Bovendien kan het een basis vormen voor de ontwikkeling van nieuwe plannen. Daarom is het van groot belang dat de kostbare informatie, die veel historische bouwwerken in zich bergen, niet verloren gaat. Om hierover te waken en nog meer gegevens aan het licht te kunnen brengen is in de gemeente Gouda een beleid ontwikkeld, gericht op behoud van (bouwkundige) structuren. In deze nieuwsbrief wordt uiteengezet hoe dit beleid is ontstaan en wat de betekenis is van de verschillende verordeningen die uit dit beleid zijn voortgekomen.

Geschiedenis

Gouda is een monumentenstad bij uitstek, waar zich eeuwenlang de handel met paard en wagen, de trekschuit en bedrijvigheid aan huis afspeelde. Tot het midden van de vorige eeuw veranderde daar weinig in en bleef het fijnmazig stelsel van waterlopen, straten, steegjes en bebouwing intact. Maar daarna werden de productiemethoden door de industrialisatie grootschaliger en moest de bebouwing qua schaal daaraan worden aangepast. Bedrijven investeerden in de architectuur en de kwaliteit van hun bedrijfsgebouwen. Denk daarbij maar eens aan de plateelfabriek Zuid-

Holland aan de Raam, aan de Garensponnerij aan de Turfsingel en aan het gebouw van de Lichtfabriek aan de Hoge Gouwe. Het wonen en werken aan huis kwam onder druk te staan. Door het dempen van de grachten aan de Nieuwehaven, Achter de Vismarkt/Naaierstraat en de Raam/Nonnenwater werd het karakter van de binnenstad aangetast.

Al in 1930 onderkende het gemeentebestuur van Gouda, dat delen van de binnenstad vanuit historisch perspectief belangrijk waren. Op 24 maart in dat jaar stelde de gemeenteraad de "Verordening op de monumenten" vast en in 1935 werden bovendien twee verordeningen vastgesteld waarin regels werden gegeven voor de bebouwing rond de

Het Bolwerk voor de sloop van de gashouders.

Markt en de Sint-Jan. Dankzij deze maatregelen ademen delen van de binnenstad nog steeds de sfeer van vroeger uit.

Na 1945 ontstond er een ander klimaat. De wederopbouw vroeg alle aandacht en daardoor trad in de historische gebieden verpaupering op. De Monumentenwet van 1965 bracht daarin verandering. Er werd een rijksmonumentenlijst aangelegd en in Gouda werden daar circa 300 objecten op geregistreerd. De belangstelling voor belangrijke gebouwen in de stad nam toe: er volgden restauraties van onder andere de Sint-Jan, het Stadhuis en de Waag. Van een integraal monumentenbeleid was echter nog geen sprake.

Na het Monumentenjaar 1975 nam de aandacht voor de monumenten verder toe. Dit resulteerde in een gemeentelijke monumentennota in 1977 waaraan een programma voor de restauratie van rijksmonumenten was verbonden. Een jaar later werd de binnenstad als beschermd stadsgezicht aangewezen waarna hiervoor de bestemmingsplannen Baanstraat e.o. en Binnenstad-West werden opgesteld. Middels deze bestemmingsplannen wordt de bebouwing beschermd, bijvoorbeeld door vast te leggen binnen welke hoogte- en breedtematen panden mogen worden ge(ver)bouwd en welke ruimten onbebouwd en/of groen moeten blijven.

Door de stadsvernieuwing werd in de jaren '80 ingehaakt op de verplaatsing van bedrijven. Voor de bewoners uit de buurt die hun huizen moesten verlaten werden nieuwe huizen opgetrokken. De architectuur van de nieuwbouw werd beïnvloed door architectuuropvattingen uit die tijd, de

"nieuwe" bouwmethoden en de financiële beperkingen. Tegenwoordig wordt over die bouwprojecten niet echt positief geoordeeld. Waarschijnlijk zijn deze één van de oorzaken geweest dat er steeds meer stemmen opgingen voor behoud en renovatie/restauratie van bestaande bebouwing. Een duidelijk omslagpunt vormde de restauratie van de voormalige PTT-panden in de Kuiperstraat. Hierna werden gebouwen als de Doelen, de Kazerne, het Willem Vroesenhuis en Huize Groeneweg gerestaureerd en kregen een nieuwe toekomst.

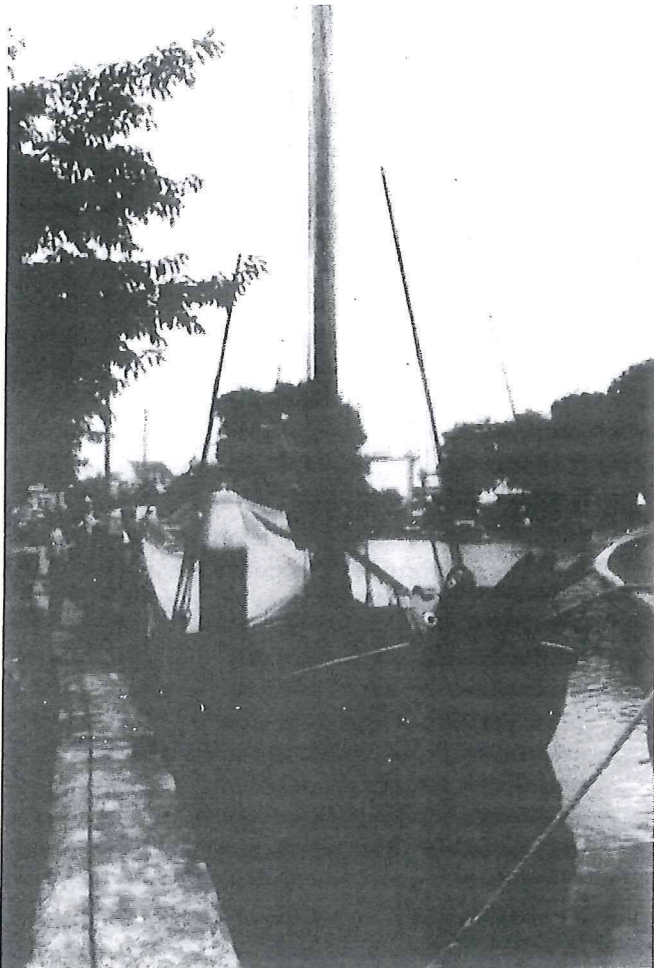
De roep om behoud en aangepaste regelgeving nam toe. In 1986 stelde de gemeenteraad een monumentenverordening vast en installeerde een Monumentencommissie, die de waardevolle bebouwing in het centrum van Gouda ging inventariseren. De bevoegdheden die de gemeente van het rijk kreeg door de Monumentenwet 1988 zorgde voor een nieuwe monumentenverordening in 1990 en er werd een Archeologische Begeleidingscommissie geïnstalleerd om het gemeentebestuur op het terrein van de archeologie te adviseren.

De gemeentelijke lijst van monumenten in het beschermd stadsgezicht is inmiddels gereed. Onlangs bracht de Monumentencommissie hiervoor haar laatste adviezen uit. Het in 1986 gestarte project is klaar en de lijst telt nu ongeveer 650 panden en andere objecten. Daarnaast heeft Gouda 303 rijksmonumenten en circa 750 panden buiten het beschermd stadsgezicht uit de periode 1850-1940 (de zogenaamde jongere bouwkunst) die van waarde zijn. Niet alleen gebouwen zijn beschermd: het gebied van de historische wandelroute aan de Veerstal/Houtmansplantsoen heeft twee archeologische monumenten. Ook de

Voormalige PTT-panden begin van deze eeuw.

Boeierschuit "De Vrede Best", gemeentelijk monument.

boeierschuit "De Vrede Best" is een gemeentelijk monument evenals verschillende bruggen en sluizen.

Door de adviezen van de Archeologische Begeleidingscommissie is er een gemeentelijk archeoloog aangesteld en wordt gewerkt aan de ontwikkeling van het beleid, onder andere aan een archeologische basiskaart. De resultaten van de opgravingen in het Houtmansplantsoen, in de Keizerstraat, in de Nieuwehaven, op het Bolwerk, in de Oostpolder (Schieland) en van kleinere opgravingen onder andere in de Patersteeg en aan de Vest hebben de kennis over de geschiedenis van Gouda enorm verrijkt.

Een visie voor de toekomst!

Het gemeentelijk monumentenbeleid richt zich op het behoud en zo mogelijk versterking van de culturele kwaliteit van Gouda, in het bijzonder van de binnenstad en de bebouwing tot 1940, zowel boven- als ondergronds. Bij het versterken van de stedenbouwkundige structuur en ingeval van waardevolle gebouwen is de schaal en de maatvoering van essentieel belang evenals zorgvuldig materiaalgebruik en detailleringen. Bij ingrijpende wijzigingen in de ruimtelijke structuren is een cul-

tuurhistorische analyse en effectrapportage van groot belang. In het rapport van een dergelijk onderzoek worden zowel bouwhistorische, kunsthistorische, historisch-geografische als archeologische gegevens van het betreffende gebied vastgelegd.

Het beleid van Gouda is verwoord in de monumentennota: "Gouda, stad vol cultuurhistorische kwaliteiten" met als ondertitel "verder op weg naar een Gouds cultuurhistorisch beleid voor de 21e eeuw". Deze nota wordt tweejaarlijks aangepast, de eerstvolgende keer in 1999.

De gemeente wil het cultuurhistorisch bezit samen met de burgers van Gouda, de eigenaren en gebruikers, in stand houden of verbeteren.

Monumenten bepalen mede de kwaliteit van de openbare ruimte en moeten daarom deel uitmaken van de totaalaanpak van de woon- en leefomgeving. Dat mag echter niet uitmonden in behoudzucht en historiserend bouwen. De sporen van behoud en/of verandering, ook uit onze tijd moeten in de (verre) toekomst zichtbaar zijn, zoals wij nu de verschillende sporen uit het verleden kunnen beleven. De bestaande structuren en de verkregen resultaten uit onderzoek kunnen bij nieuwe ontwikkelingen een belangrijke inspiratiebron zijn. De volgende monumentennota zal hierop verder ingaan. Ook het beleid voor de waardevolle bebouwing buiten de binnenstad zal verder worden uitgewerkt.

Voortvloeiend uit het beleid zijn diverse verordeningen opgesteld. Zo zijn er naast de monumentenverordening ook verordeningen op de Monumentencommissie, de Welstandscommissie en de Archeologische Begeleidingscommissie. Deze verordeningen regelen zowel voor de belanghebbenden als voor de gemeente een goede uitvoering van het beleid. Hierna wordt nader ingegaan op een aantal verordeningen.

De Monumentenverordening 1998

In deze verordening zijn de regels vastgelegd die gehanteerd moeten worden bij de aanwijzing en registratie van gemeentelijke monumenten, het verlenen van vergunningen voor het wijzigen of afbreken daarvan en het beschermen van gebieden en de jongere bouwkunst. Ook wordt hierin aangegeven welke procedure bij de wijziging van een monument moet worden gevolgd.

De aanwijzing en het wijzigen van rijksmonumenten wordt geregeld in de Monumentenwet 1988. Deze komt in dit verband niet verder aan de orde.

Aanwijzing van gemeentelijke monumenten

Gemeentelijke monumenten worden omschreven als "zaken, die van algemeen belang zijn vanwege de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarden".

Basis voor de gemeentelijke monumentenlijst was

de inventarisatie van de Monumentencommissie. Eerst wordt de Monumentencommissie advies gevraagd. In de verdere procedure voor aanwijzing tot gemeentelijk monument speelt vervolgens de eigenaar een belangrijke rol: deze moet worden gehoord en zijn/haar mening wordt betrokken bij de besluitvorming. Op grond van het advies van de Monumentencommissie en de mening van de eigenaar kan het college een pand/object aanwijzen. Het wordt dan geregistreerd op de gemeentelijke monumentenlijst.

Belangrijk is dat een pand/object op de gemeentelijke monumentenlijst wordt geregistreerd zoals het er op dat moment uitziet.

Monumentenvergunningen.

We moeten heel voorzichtig omgaan met ons monumentenbezit. Restaureren naar de oorspronkelijke staat kan en zal niet worden gevraagd.

Voorop staat, dat de gemeente de eigenaar niet verder in het gebruik wil beperken, dan volgens het monumentenbeleid noodzakelijk is.

Hedendaagse gebruikseisen zoals gas, water, elektra, verwarming en douche/bad/keuken moeten in een monument kunnen worden ingepast. Een goed gebruik en goede functie is immers de beste garantie voor behoud. Voor de restauratie van monumenten kunnen eigenaren subsidie aanvragen. Ook hiervoor bestaat een verordening.

Eigenaren van monumenten wordt geadviseerd hun bezit goed te onderhouden. Onderhoud voorkomt immers dat na verloop van tijd een (veel ingrijpender en dure) restauratie moet plaatsvinden. Het onderhouden, waarbij niets aan het monument wijzigt is vergunningsvrij. Verder zijn alle wijzigingen, dus ook schilderwerk in een afwijkende kleur, vergunningsplichtig. Voor het wijzigen en/of verbouwen van zowel rijks- als

gemeentelijke monumenten is naast een bouwvergunning een monumentenvergunning nodig. De vergunningen worden door het gemeentebestuur afgegeven. Het gemeentebestuur moet een onafhankelijke instantie advies vragen of een vergunning kan worden verleend en of daaraan voorwaarden moeten worden verbonden. Voor rijksmonumenten adviseren zowel de Welstandscommissie als de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, voor gemeentelijke monumenten is alleen een advies van de Welstandscommissie noodzakelijk.

De verordening "regelende de taak, de samenstelling en de werkwijze van de Monumentencommissie"

De titel geeft al aan wat in deze verordening is opgenomen. De Monumentencommissie bestaat uit vijf deskundigen, die kennis en ervaring hebben op het gebied van restaureren, bouwhistorisch onderzoek en stedenbouwkunde. De afgelopen jaren heeft de commissie de plaatsing en het afvoeren van panden op de gemeentelijke monumentenlijst als een van haar belangrijkste taken gezien.

Omdat de gemeentelijke monumentenlijst voor de binnenstad is samengesteld wil de commissie meer gaan adviseren over relevante wetgeving, het te voeren beleid, de subsidieverordening stadsvernieuwing, bestemmingsplannen in het beschermd stadsgezicht en cultuurhistorische analyses en effectrapportages. Een project, dat ook de komende jaren aandacht gaat krijgen is de advisering over de bescherming van de jongere bouwkunst. De vergaderingen van de commissie worden eenmaal per maand gehouden en zijn voor iedereen toegankelijk.

Raam 28-32, panden van de voormalige plateefabriek Zuid-Holland.

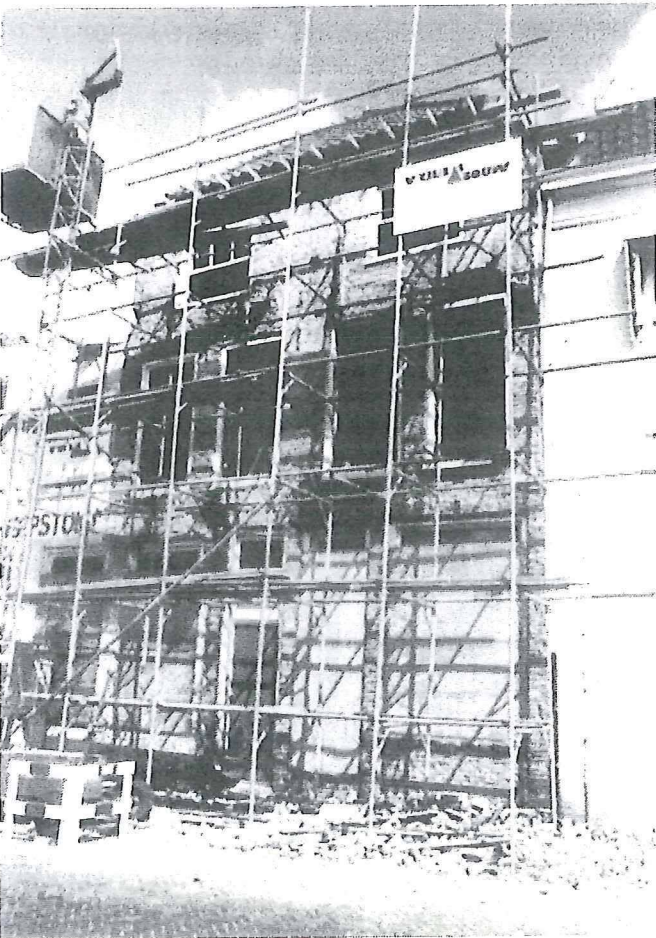
De verordening "regelende de taak, de samenstelling en de werkwijze van de Commissie voor Welstand en Monumenten"

Ook voor de Goudse Welstandscommissie zijn de regels vastgelegd. De belangrijkste taak van de commissie is de advisering over bouw- en restauratieplannen voor rijks- en gemeentelijke monumenten en over (ver)bouwplannen in de gehele stad. De commissie heeft hiervoor van het gemeentebestuur richtlijnen gekregen, die moeten worden aangehouden. Voor rijks- en gemeentelijke monumenten worden twee adviezen gegeven, één voor de afgifte van een bouwvergunning en een tweede voor de verlening van een monumentenvergunning. Twee van de vier leden hebben de opdracht om in het advies aandacht te besteden aan de monumentale aspecten, zodat een evenwichtige planbeoordeling plaatsheeft.

Tenslotte adviseert de commissie het gemeentebestuur over plannen voor de (her)inrichting van de openbare ruimte en over bestemmingsplannen. De vergaderingen van de commissie worden tweemaal per maand gehouden en zijn voor iedereen toegankelijk.

Subsidieverordening stadsvernieuwing

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen een beroep doen op de subsidieverordening stadsvernieuwing als zij hun monument willen

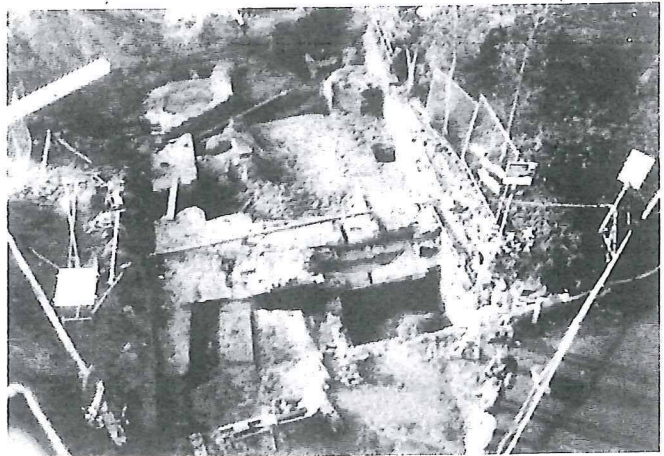

Veerstal juli 1991, restauratie gemeentelijke monumenten.

restaureren. Er is zowel voor 1998 als 1999 een budget van f 500.000,- beschikbaar. Bij een restauratie- en/of verbouwingsplan wordt bekeken of de monumentale waarden worden gerespecteerd en waarom een eigenaar een pand op de voorgestelde wijze wil verbouwen. Subsidieaanvragen worden behandeld in volgorde van binnenkomst.

Voor de restauratie van rijksmonumenten wordt een uitvoeringsprogramma opgesteld. Wil een eigenaar in aanmerking komen voor rijkssubsidie dan moet het pand in het uitvoeringsprogramma zijn opgenomen. Daarom wordt geadviseerd tijdig contact met de gemeente op te nemen om afspraken te maken over de opname van het project in het programma en over de stappen die daarbij moeten worden ondernomen.

Voor rijksmonumenten zijn, in tegenstelling tot gemeentelijke monumenten, de zakelijke en onderhoudslasten in principe aftrekbaar voor de inkomstenbelasting of vennootschapsbelasting.

Opgraving in het archeologisch monument Rotterdamse Poort aan de Veerstal (1992).

Archeologie

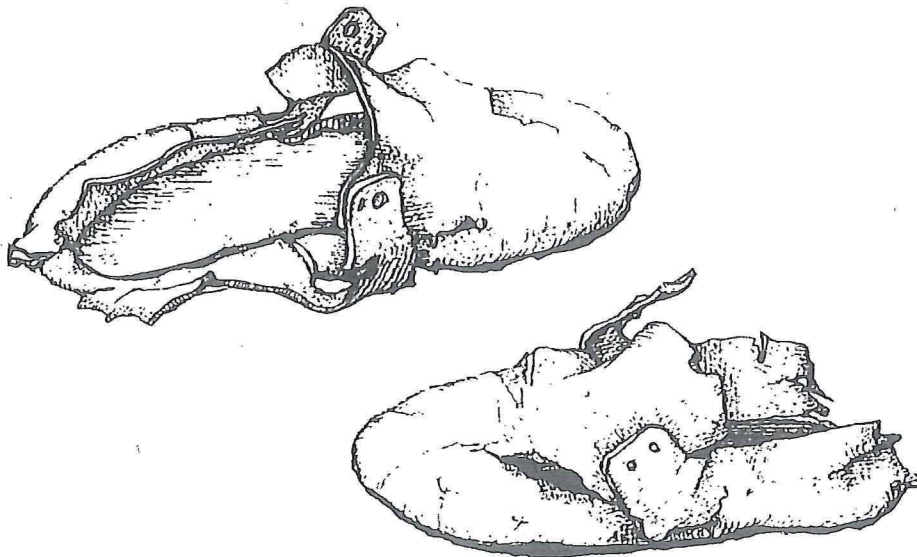
De belangstelling voor de archeologie is de afgelopen jaren enorm toegenomen. Het doel van het beleid hiervoor is het bodemarchief niet te verstoren of alleen te verstoren als het niet anders kan. Dit "archief" kan immers maar eenmaal worden geraadpleegd, namelijk op het moment dat de spade de bodem ingaat. Daarom moet er zuinig mee worden omgesprongen.

De archeologische vereniging "Golda" speelt een belangrijke rol in de archeologie in Gouda. In goed overleg tussen Golda en de gemeente werd ervaring opgedaan met gezamenlijke opgravingen zoals aan de Rotterdamse Poort aan de Veerstal, in de Keizerstraat, op het Bolwerk en de Nieuwehaven. Door deze gemeenschappelijke inzet kan de gemeente Gouda sinds 1997 beschikken over een beleidsmedewerker voor de algehele coördinatie en

beleidsvorming en worden opgravingen verzorgd door een gemeentelijk archeoloog.

Met ingang van medio 1998 heeft de gemeente een vergunning van de Minister voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen gekregen om zelfstandig onderzoeken te kunnen uitvoeren. Hiermee krijgt de gemeente meer verantwoordelijkheid en kan beter inspelen op het toekomstig beleid, zoals dat ondermeer is opgenomen in het verdrag van Valetta. Dit verdrag houdt in dat de verstoorder van het bodemarchief de kosten van onderzoek moet betalen. Aan deze regelgeving wordt op dit moment door het rijk gewerkt.

Een bijna complete veterschoen uit 1680, gevonden in 1995 in de Nieuwehaven.

Bij werkzaamheden in de grond kunnen vondsten worden gedaan in de vorm van gebruiksmateriaal of bouwresten (funderingen, vloeren en dergelijke). Omdat de kennis over de geschiedenis van de stad nog lang niet volledig is en er steeds nieuwe informatie "naar boven" komt, zijn alle vondsten, hoe klein ook, van groot belang voor het optekenen van onze geschiedenis. Daarom wordt particulieren ook gevraagd melding te doen van vondsten.

De verordening op de Archeologische Begeleidingscommissie

Ook de Archeologische Begeleidingscommissie adviseert het gemeentebestuur als er onderzoek of andere wijzigingen worden voorgesteld in een archeologisch monument. De commissie wordt advies gevraagd voordat het gemeentebestuur een bestemmings- of een stadsvernieuwingsplan vaststelt. Verder kan de commissie gevraagd en ongevraagd adviseren over alle zaken die voor de archeologie van belang zijn.

De vergaderingen van de commissie worden tenminste viermaal per jaar gehouden en zijn voor iedereen toegankelijk.

Meer informatie?

Wij hebben in het vorenstaande een zeer beknopte samenvatting gegeven van het cultuurhistorisch beleid dat de gemeente voert. Medewerking van en overleg met de eigenaren van gebouwen en andere belanghebbenden is daarbij onontbeerlijk. De gemeente wil en kan immers niet alles zelf. Met al uw vragen en of opmerkingen kunt u terecht bij het centraal informatiepunt voor monumentenzorg en archeologie, de afdeling Stadsvernieuwing, Volkshuisvesting en Monumentenzorg telefoonnummer: 0182-588246.

Colofon

De nieuwsbrief is een uitgave van de gemeente Gouda, sector Stadsontwikkeling, afdeling Stadsvernieuwing/Volkshuisvesting/Monumentenzorg (SVM).

redactie:

afdeling SVM, gemeente Gouda

tekst:

afdeling SVM, gemeente Gouda

foto's en illustraties:

Archeologische vereniging Golda, L. Kern en P. Peters

Streekarchiefdienst Hollands Midden te Gouda

afdeling SVM, gemeente Gouda

vormgeving en drukwerk:

afdeling Grafische Vormgeving, gemeente Gouda

De gemeente heeft getracht de auteursrechten van de gebruikte foto's volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Diegenen die menen rechten te kunnen doen gelden wordt verzocht met de gemeente Gouda contact op te nemen.